

Valsts ieņēmumu dienesta uzraugāmo Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma subjektu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas risku novērtējums

VID uzraudzībā esošo NILLTPFN likuma subjektu NILL risks

Subjektu grupa	2018.gadā			2019.gadā		
	Draudi	Ievainojamība	NILL Risks	Draudi	Ievainojamība	NILL Risks
Cita veida preču tirgotāji	VZ	V	VZ	V	VZ	V

*VZ – vidēji zems; V-vidējs

Cita veida preču tirgotāji

Uz 2018.gada 31.decembri Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk – VID) uzraudzībā bija 997 cita veida preču tirgotāji. Laika posmā no 2018.gada 1.janvāra līdz 2018.gada 31.decembrim “Citu preču tirdzniecību”, kā darbības veidu, reģistrēja 223 NILLTPFN likuma subjekti. Savukārt uz 2019.gada 31.decembri VID uzraudzībā bija 1611 cita veida preču tirgotāji, pakalpojumu sniedzēji un starpnieki minētajos darījumos (turpmāk – preču tirgotāji). Tādējādi gada laikā kopējais subjektu skaits ir palielinājies par 614 subjektiem. Šāds pieaugums galvenokārt ir izskaidrojams ar precizētu subjektu uzskaiti, iekļaujot arī personas, kas ir reģistrējušās, kā starpnieki minēto pakalpojumu sniegšanā. Lielākoties šis darbības veids netiek reģistrēts kā vienīgais Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas (turpmāk – NILLTPFN) likuma subjekta darbības veids.

Pēc 2019.gadā veiktās subjektu aptaujas rezultātiem lielākais īpatsvars – 28% no likuma subjektiem, kuru viens no darbības veidiem ir “cita veida preču tirdzniecība”, apkalpo līdz 5 Latvijā vai Eiropas Ekonomiskajā zonā (turpmāk – EEZ) reģistrētiem klientiem, savukārt 4% likuma subjektu gadā ir 6 līdz 10 klienti, 15% - 11 līdz 30 klienti gadā, 17% - 31 līdz 100 klienti gadā un 19% likuma subjektu ir vairāk par 100 klientiem gadā. Vienlaikus 70% likuma subjektu nav bijuši klienti, kas ir trešo valstu rezidenti. 11% likuma subjektu gadā ir līdz 5 klientiem, kas ir trešo valstu rezidenti. 2% likuma subjektu gadā ir 6 līdz 10 klientu un 11 līdz 30 klientu, kas ir trešo valstu rezidenti.

Attiecībā uz apgrozījumu, 62% likuma subjektu neto apgrozījums gadā nepārsniedz 150 000 EUR, tādējādi uzskatāms, ka lielākā daļa likuma subjektu ir mikro uzņēmumi. 21% likuma subjektu neto apgrozījums gadā ir no 150 000 euro līdz 2 000 000 EUR. 2% likuma subjektu neto apgrozījums gadā ir vairāk kā 8 000 000 EUR.

2020.gadā sektorālo risku novērtēšanas ietvaros tika veikta līdz šim apjomīgākā subjektu anketēšana, kopumā aptaujājot gandrīz 4 000 subjektu, tai skaitā arī cita veida preču tirgotājus. Aptaujā par likuma subjekta darbību, klienta profilu, naudas plūsmu u.c. jautājumiem 2020.gadā ir piedalījušies 17% no visiem VID reģistrētajiem cita veida preču tirgotājiem.

Subjektiem tika uzdoti dažādi jautājumi, kas kopsakarā ar citiem statistikas datiem liecina par preču tirgotāju sektora ievainojamību. Attiecība uz uzraudzības pasākumiem laika periodā no 2018.gada 1.janvāra līdz 2018.gada 31.decembrim tika veiktas 20 klātienes pārbaudes likuma subjektiem, kuru viens no darbības veidiem ir preču tirdzniecība. Tāpat šajā periodā tika veiktas 12 neklātienes pārbaudes. Savukārt 2019.gadā tika veiktas 43 klātienes pārbaudes un 17 neklātienes pārbaudes. Vienlaikus konstatēto pārkāpumu skaits ir audzis krietni straujāk kā pārbaužu skaits. Vidējais soda naudas apmērs veido 2377 *euro*. Neskatoties uz piemēroto sankciju skaitu, lielākā daļa jeb 84% preču tirgotāju uzraudzības un kontroles pasākumus vērtē pozitīvi. Līdzīgi tiek vērtēti arī VID organizētie informatīvie un izglītojošie pasākumi. Piemēroto sankciju apmēru kā atbilstošu vērtē vidēji katrs trešais jeb 34%, savukārt 19% preču tirgotāju norāda, ka tiem nav informācijas par piemērotajām sankcijām, kas liecina, ka katrs piektais preču tirgotājs nav informēts par VID mājaslapā pieejamo informāciju, kas ietver arī informāciju par visām piemērotajām sankcijām. Vienlaikus subjektiem tika prasīts novērtēt arī krimināltiesisko sankciju samērīgumu un atbilstību, kur salīdzinoši daudz lielāks preču tirgotāju skaits sankcijas vērtēja kā samērīgas, kamēr krietni mazāka preču tirgotāju daļa tās vērtēja kā pārlietu smagas.

Kontekstā ar profesionālās kvalifikācijas prasībām un ieejas standartiem nozarē preču tirgotājiem bija jāvērtē savas zināšanas un tiem izvirzītās prasības. Lielākā daļa jeb 75% preču tirgotāju tiem izvirzītās profesionālās kvalifikācijas prasības novērtēja kā atbilstošas. Līdzīgi arī lielākā daļa preču tirgotāju pozitīvi vērtēja savu un citu subjektu ētiskumu. Attiecībā uz disciplināro sankciju piemērošanu saviem darbiniekiem par iekšējās kontroles sistēmas (turpmāk – IKS) vai NILLTPFN likuma prasību nepildīšanu, 13% preču tirgotāju bija piemērojuši šādas sankcijas, kamēr 27% preču tirgotāju vispār neparedzēja šādu atbildību pastiprinošu mehānismu. Šajā atbildē, līdzīgi kā citās atbildēs, ir konstatējama liela atšķirība un diametrāli pretēja rezultātu proporcija attiecībā pret vidējiem rādītājiem, kas liecina par ievērojamu preču tirgotāju sektora pārstāvju viedokļu atšķirību no citiem VID uzraugāmajiem NILLTPFN likuma subjektiem. Lielākajai daļai jeb 77% preču tirgotāju par NILLTPFN jomu atbildīga ir ne tikai augstākā vadība, bet arī darbinieki, savukārt tikai 4% preču tirgotāju nodrošina apmācības visiem par NILLTPFN jomu atbildīgajiem darbiniekiem, kas ir salīdzinoši viens no zemākajiem rādītājiem un liecina par iespējamu izpratnes trūkumu starp dažādiem preču tirgotāja darbiniekiem un liek kritiski vērtēt to spējas efektīvi piemērot uzņēmuma IKS. Vienlaikus gan jāņem vērā, ka starp preču tirgotājiem salīdzinoši izplatītāka ir darbinieku apmācība, ko nodrošina atbildīgā amatpersona. Kopumā preču tirgotājiem joprojām daudz izplatītāka ir pašmācība, kas teorētiski atbilst sektorā nodarbināto specifikai, tomēr būtiskākā atšķirība no vidējiem rādītājiem ir to preču tirgotāju īpatsvarā (11%), kas vispār neveic apmācības, tādējādi ievērojami paaugstinot sektora ievainojamību. Attiecībā uz savu zināšanu pašnovērtējumu,

12% preču tirgotāji savas augstākās vadības zināšanas un 14% preču tirgotāji savu darbinieku zināšanas vērtē kā neatbilstošas, kas ir salīdzinoši daudz augstāks rādītājs kā citos sektoros, tomēr vienlaikus korelē ar citiem konkrētā sektora rādītājiem un vēlreiz apliecina salīdzinoši zemāku izpratni preču tirgotāju sektorā.

Pozitīvi vērtējams fakts, ka 50% preču tirgotāju patstāvīgi izstrādāja savu IKS un 24% preču tirgotāju patstāvīgi pielāgoja IKS savai biznesa specifikai. Vienlaikus kā ievainojamību mazinošs faktors ir uzskatāms tas, ka 10% preču tirgotāju IKS izvērtēšanu uztic neatkarīgām trešajām pusēm, kas, lai arī nav salīdzinoši augsts rādītājs, tomēr ir uzskatāms par pozitīvu tendenci. Atšķirībā no citiem sektoriem preču tirgotāji izceļas ar to, ka vispār nav snieguši neparastu un aizdomīgu darījumu ziņojumus Finanšu izlūkošanas dienestam vai aizdomīgu darījumu nodokļu jomā ziņojumus VID. Ņemot vērā konkrētā sektora lielumu, saņemto ziņojumu statistikas dati liecina par būtiskiem trūkumiem konkrētā sektora NILLTPFN pienākumu izpratnē, kas kopsakarā ar aizdomīgu darījumu atlases kritēriju piemērošanas praksi liecina par augstu ievainojamību.

Ņemot vērā, ka pēdējo gadu laikā Uzņēmumu reģistrs ir būtiski pilnveidojis patieso labuma guvēju (turpmāk – PLG) informācijas uzkrāšanas un PLG identifikācijas iespējas, pozitīvi vērtējams 75% preču tirgotāju viedoklis, ka PLG informācija ir pieejama nepieciešamajā apmērā. Kopumā klienta izpētes informāciju kā pieejamu vērtē 72% preču tirgotāju, kas liecina par vidusmērā preču tirgotāja spēju iegūt visu nepieciešamo informāciju un pazemina kopējo sektora ievainojamību. Vienlaikus par ievainojamību paaugstinošu faktoru var tikt uzskatīts salīdzinoši augstais preču tirgotāju īpatsvars (32%), kas izmanto subjektu neklātienas identifikācijas risinājumus.

Attiecībā uz vispārīgiem risku ietekmējošiem faktoriem, jāatzīmē, ka tikai 6% preču tirgotāju apkalpo augsta riska klientus, 0,4% ir klienti politiski nozīmīgas personas un 34% preču tirgotāju pieņem skaidras naudas maksājumus. Savukārt 31% preču tirgotāju ir klienti no EEZ, 6% ir klienti no Neatkarīgo Valstu Sadraudzības un 5% ir klienti no citām jurisdikcijām. Ņemot vērā, ka šie rādītāji ir krietni virs vidējiem sektoru rādītājiem, preču tirgotājiem ir jāpievērš papildu uzmanība visiem klientiem, kuri veic darījumus skaidrā naudā vai nav rezidenti. Savukārt augstais preču tirgotāju īpatsvars, kuri ir norādījuši, ka tiem nav zema riska klientu, liecina par būtiskiem trūkumiem klienta riska novērtēšanā vai arī par pārlieku augstu sākotnējo klienta riska ekspozīciju.

2018.gadā sankcija – soda nauda 150 *euro* apmērā par NILLTPFN likuma pārkāpumiem tika piemērota tikai vienam subjektam, kurš ir reģistrējies VID kā citu preču tirgotājs.

2019.gadā sankcijas par NILLTPFN likuma pārkāpumiem tika piemērotas 14 subjektiem, kuri ir reģistrējušies VID kā citu preču tirgotāji:

- 5 lēmumi par darbības apturēšanu, piemērojot liegumu izmaiņu reģistrācijai komercregistrā komercsabiedrības reorganizācijai un dalībnieku maiņai;
- 9 lēmumi par soda naudas piemērošanu 21 400 *euro* apmērā.

Citu preču tirgotājiem konstatētie pārkāpumi:

- nepilnīgi izstrādāta iekšējā kontroles sistēma;

- nav veikti klienta izpētes pasākumi;
- nav apzināti klienta NILLTPFN riski;
- nav nodrošināta klientu identifikācijas un izpētes pasākumu dokumentu uzglabāšana;
- nav noteiktas darbinieku tiesības, pienākumi un atbildība;
- nav noskaidrots klienta PLG;
- nav noskaidrota klienta piederība politiski nozīmīgas personas statusam;
- nav ziņots par neparastu vai aizdomīgu darījumu Finanšu izlūkošanas dienestam.

Galvenie ievainojamības faktori ir:

- augsts skaidras naudas apgrozījums;
- salīdzinoši augsts klientu nerezidentu īpatsvars;
- nepietiekama izpratne par NILLTPFN pasākumu nozīmību;
- nepietiekamas zināšanas NILLTPFN jomā;
- augsts konstatēto pārkāpumu īpatsvars (44%);
- nespēja identificēt aizdomīgus darījumus un iesniegt ziņojumus par aizdomīgiem darījumiem;
- praktiski nepastāv darbības uzsākšanas kontrole.

Par galveno citu preču vai pakalpoju tirdzniecības risku var atzīt darījumu strukturēšanu, lai izvairītos no nepieciešamības iesniegt skaidras naudas deklarāciju. Savukārt gadījumos, kad preces vai pakalpojuma vērtība būtiski pārsniedz 10 000 EUR, galveno risku rada darījuma summas samazināšana, piedāvājot summas starpību apmaksāt skaidrā naudā, bet atlikušo starpību, izmantojot bezskaidru naudu. Šādus darījumus kā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas tipoloģiju atzīst visā pasaulē, tādēļ citu preču un pakalpojumu sniedzējiem ir ļoti kritiski jāvērtē katrs gadījums, kad klients vēlas sadalīt maksājumu, samazināt bezskaidrā naudā maksājamo apmēru vai piedāvā citus darījuma strukturēšanas veidus, kuros darījuma apmaksā tiek iesaistītas trešās puses un skaidra nauda.

Cita veida preču tirgotāju sektora statistiskie rādītāji un aptaujas rezultāti

Subjektu skaits				
2018	2019		Starpība	
997	1611		+614**	
VID veikto uzraudzības un kontroles pasākumu vērtējums				
Labi	Lielākoties labi	Vidēji	Lielākoties slikti	Slikti
61%	23%	14%	1%	0,36%

VID veikto informatīvo un izglītojošo pasākumu vērtējums					
Labi	Lielākoties labi	Vidēji		Lielākoties slikti	Slikti
57%	23%	19%		2%	0,36%
Uzraudzības pasākumu skaits					Klātienēs pārbažu pieaugums 2019.gadā
2018			2019		
Klātienēs pārbaudes		Neklātienēs pārbaudes	Klātienēs pārbaudes	Neklātienēs pārbaudes	
20		12	43	17	+23 (115%)
VID piemērotās sankcijas par NILLTPFN likuma prasību pārkāpumiem					
2018.gadā			2019.gadā		
Soda nauda (gadījumu skaits)	Soda nauda (apmērs EUR)	Lēmums par darbības apturēšanu	Soda nauda (gadījumu skaits)	Soda nauda (apmērs EUR)	Lēmums par darbības apturēšanu
1	150	0	9	21 400	5
Krimināltiesiskās sankcijas un to piemērošana					
Sankcijas ir atbilstošas	Sankcijas ir pārāk smagas	Sankcijas ir pārāk vieglas	Sankcijas tiek piemērotas efektīvi	Sankcijas netiek piemērotas efektīvi	Sankcijas būtu jāpiemēro efektīvāk
78%	19%	3%	79%	7%	14%
VID piemērotās sankcijas par NILLTPFN likuma pārkāpumiem					
Sankcijas ir samērīgas	Sankcijām jābūt smagākām	Sankcijām ir jābūt vieglākām	Jāpiemēro tikai "Konsultē vispirms" principu	Nav informācijas par VID piemērotajām sankcijām	Pārāk maz informācijas par VID piemērotajām sankcijām
34%	0,36%	8%	23%	19%	16%
Subjektu izvirzītās profesionālās kvalifikācijas un nesodāmības prasības					
Atbilstošas	Nepietiekamas	Pārlietu augstas	Nepieciešams pastiprināt un ieviest subjektu licencēšanu/ reģistrēšanu publiskā reģistrā		
75%	3%	16%	6%		
Subjektu ētikas pašnovērtējums					
Visi subjekti rīkojas ētiski un ir godīgi	Lielākoties visi subjekti rīkojas ētiski un ir godīgi	Lielā daļa subjektu rīkojas ētiski un ir godīgi	Tikai daļa subjektu rīkojas ētiski un ir godīgi	Mazākā daļa subjektu rīkojas ētiski un ir godīgi	Lielākoties visi subjekti nerīkojas ētiski un nav godīgi
46%	29%	21%	3%	1%	-
Par IKS vai NILLTPFN likuma prasību nepildīšanu ir piemērotas disciplināras sankcijas darbiniekiem vai atbildīgajām personām					
Jā		Nē		Šāda atbildība nav paredzēta	
13%		60%		27%	
Ar NILLTPFN jomu saistītās personas					
Augstākā vadība	Tajā skaitā, par NILLTPFN jomu atbildīgie darbinieki	Tajā skaitā, citas personas, kas saistītas ar NILLTPFN jomu, piemēram, ar klientu apkalpošanu vai pakalpojumu sniegšanu		Personas visos iepriekš minētajos līmeņos, tajā skaitā augstākā vadība	
59%	35%	29%		77%	
NILLTPFN apmācīto personu loks					
Apmācības tiek veiktas pašmācības ceļā	Tikai atbildīgās personas iziet apmācības un apmāca pārējos darbiniekus	Atbildīgās amatpersonas un daļa no pārējiem darbiniekiem iziet apmācības pie uzrauga, elektroniski vai par maksu privātajā sektorā		Visi darbinieki iziet apmācības pie uzrauga, elektroniski vai par maksu privātajā sektorā	
59%	28%	9%		4%	

Apmeklēto NILLTPFN apmācību specifika					
Pašmācība	VID organizēti semināri	VID E-apmācības	Privāta sektora maksas apmācības	Nozaru semināri, konferences	Nekādas apmācības
58%	21%	19%	13%	16%	11%
Subjektu augstākās vadības un to darbinieku zināšanu pašnovērtējums					
augstākās vadības zināšanas ir			darbinieku zināšanas ir		
atbilstošas	drīzāk atbilstošas	drīzāk neatbilstošas	atbilstošas	drīzāk atbilstošas	drīzāk neatbilstošas
45%	43%	12%	43%	43%	14%
IKS izstrādāšana					
Izstrādāju patstāvīgi	Iegādājos gatavu un pielāgoju savai saimnieciskajai darbībai		Iegādājos jau pielāgotu savai saimnieciskajai darbībai		Izstrādi nodrošināja nozares asociācija
50%	24%		8%		3%
Iekšējās kontroles sistēmas atbilstības pārbaude, kontrole					
veicu to pats		šādu pakalpojumu man nodrošina sistēmas izstrādātājs		šādu pakalpojumu man nodrošina neatkarīga trešā persona	
83%		7%		10%	
FID saņemto ziņojumu statistika					
Saņemto ziņojumu skaits 2018.gadā		Saņemto ziņojumu skaits 2019.gadā		Iniciatīvas ziņojumi no neregistrētiem lietotājiem 2019.gadā	
neparasti	aizdomīgi	neparasti	aizdomīgi		
-	-	-	-	-	
VID saņemto ziņojumu statistika					
Saņemto ziņojumu skaits				Procentuālais pieaugums	
2018.gadā		2019.gadā			
-		-		-	
Aizdomīgu darījumu konstatēšana					
Subjekts ir konstatējis aizdomīgus darījumus		Subjekts nav konstatējis aizdomīgus darījumus		Subjektam darījums pirmsšķietami liecināts, taču aizdomas neapstiprinājās	
0,36%		95%		5%	
Subjektu izmantoto aizdomīgu darījumu atlases kritēriji					
klienta sniegtajiem pakalpojumiem specifiski risku kritēriji	vispārēji riska kritēriji	darījums tiek vērtēts pēc apmēra	darījums tiek vērtēts saistībā ar jurisdikciju	darījuma puses raksturojošās riska pazīmes	
13%	53%	39%	22%	34%	
PLG informācijas pieejamība					
ir pieejama		nav pieejama		plašāka kā nepieciešams	
75%		23%		2%	
Neklāties klienta identifikācijas risinājumu izmantošana					
Tiek izmantoti neklāties risinājumi	Netiek izmantoti neklāties risinājumi	Klienta identifikācijas dati tiek atjaunoti neklāties	Atsevišķi pakalpojumi var tikt sniegti neklāties		
32%	44%	6%	18%		
Klienta izpētes informācijas pieejamība					
ir pieejama		nav pieejama		plašāka kā nepieciešams	
72%		24%		4%	

Augsta riska klientu bāze							
Respondentu skaits (īpatsvars pret kopējo subjektu skaitu)		Subjekti ar augsta riska klientiem		Subjekti, kas pieņem skaidras naudas maksājumus		Subjekti ar klientiem PNP	
17%		6%		34%		0,4%	
Gada apgrozījums EUR							
< 10000	10000 - 20000	20000 - 40000	40000 - 80000	80000 - 160000	160000 - 500000	500000 - 1000000	> 1 000 000
35%	8%	16%	9%	9%	12%	6%	5%
Klientu bāze (jurisdikcijas griezumā)							
Fiziskās personas rezidenti	Fiziskās personas EEZ rezidenti	Fiziskās personas no NVS	Latvijā reģistrētas juridiskās personas	EEZ reģistrētas juridiskās personas	NVS reģistrētas juridiskās personas	Citas jurisdikcijās reģistrētas juridiskās personas	
52%	7%	3%	67%	24%	3%	5%	
Augsta riska klientu īpatsvars							
Nav augsta riska klientu	Mazāk kā 5 augsta riska klienti	No 6 līdz 10 augsta riska klienti	No 11 līdz 20 augsta riska klienti	Vairāk kā 21 augsta riska klienti			
94%	6%	0,36%	-	-			
Vidēja riska klientu īpatsvars							
Nav vidēja riska klientu	Mazāk kā 5 vidēja riska klienti	No 6 līdz 10 vidēja riska klienti	No 11 līdz 20 vidēja riska klienti	Vairāk kā 21 vidēja riska klienti			
90%	9%	0,72%	-	0,36%			
Zema riska klientu īpatsvars							
Nav zema riska klientu	Mazāk kā 5 zema riska klienti	No 6 līdz 10 zema riska klienti	No 11 līdz 20 zema riska klienti	Vairāk kā 21 zema riska klienti			
68%	24%	3%	0,36%	5%			